

Francesc Pasqual i Moster, Vilanova i la Geltrú, 18 de novembre del 2016

[Text de la presentació del llibre *Nens de llet*, a la llibreria La Mulassa]

LA MUTILACIÓ DE TOT ALLÒ ACCESSORI

Fèrtil com una terra ben conreada en un substrat volcànic; amb el ritme regular d'una maquinària suïssa que es va greixant, amb suau fregament, ella mateixa, i es nodreix d'energies intangibles; punyent com un llampec que en plena nit il·lumina un instant l'abisme inconegut; precís com un orfebre amb el burí de la llengua, Damià Bardera, com cadascuna de les darreres sis tardors, fa lliurament d'una nova peça literària. Aquest cop va engruixint el seu món literari amb els *nens de llet*.

Segons podem deduir, doncs, els protagonistes són, la majoria de vegades, nens, i nens amb les dents de llet, que s'acostumen a canviar cap al període entre cinc i vuit anys. En alguns dels contes, aquests nens són recordats al cap dels anys, recreats des d'una adulta llunyana i totalment deutora d'aquells primers anys, contemplats a voltes sota la pàtina de l'elegia. I aquí hi ha, de fet, una de les característiques importants que marquen el to del llibre: la infantesa com a període dependent en què l'individu és una esponja que absorbeix sense esperit crític tot allò que el rodeja, començant per la forma de sentir, de parlar i de respirar de la seva pròpia família, la qual traça involuntàriament, *automàticament*, una xarxa que, en la majoria dels casos, limita els nutrients de la sensibilitat, de l'energia i dels moviments del cos i de l'ànima. I això ho condiciona absolutament tot. De vegades són només unes pinzellades, però la majoria de cops s'identifica la infantesa amb l'origen d'un present tens i conflictiu, ja sigui adaptat al medi des de la impotència, o, a voltes, recreant una atmosfera artificial enfocada com a fugida d'un determinisme que ofega irremissiblement l'individu, capolat, que sovint llença la tovallola i es submergeix en una felicitat sense oxigen.

Els protagonistes ho tenen difícil: viuen sota l'influx d'una atmosfera que els domina, i no poden ni pensar, actuen en general compulsivament i respirant un aire enxubat on les idees no poden circular i les relacions són merament mecàniques. Tothom pot fer, només, allò que d'ell s'espera en un guió no escrit que es perpetua al llarg de les generacions. Així, per fugir de l'aire irrespirable, claustrofòbic, n'hi ha que esperen un senyal, una il·luminació exterior o detonant que desllorigui totes les energies i els posi en moviment, com, significativament succeeix al primer conte del recull, *el dinosaure*, que, per l'atmosfera que descriu, sembla ambientat cap als anys seixanta del segle passat:

*Vet aquí un nen orfe de pare i mare que sempre ha fet vida a l'interior d'un immens hospici provincial, gris i rectilini, farcit de monges taciturnes, crucifixos a les parets i alguna sotana. Els passadissos són llargs i tristos, no s'acaben mai, i totes les estances fan olor de lleixiu i patata bullida amb mongeta tendra. Comparteix l'habitació amb un nen orfe només de pare i tots dos passen les tardes de diumenge estirats als respectius llits i observant les metamorfosis dels núvols a través del vidre de la finestra. El dia que apareixerà un Dinsaure al cel —un **Triceratops**, un **Diplodocus** o un **Tyrannosaurus Rex**—, tots faran les maletes —no hi tindran gaire feina— i emprendran un intens viatge a la recerca de noves aventures, ben lluny de l'hospici matern. (...)*

La desprotecció o la tensió anímica familiar, i la manca de pautes exteriors, que podrien aplanar el camí, està somatitzat per molts dels personatges, que pateixen tota mena de deformacions físiques com ara la lletjor bestial, el fet de ser geperuts, estrafets o, molt sovint, mutilats, ja sigui per decisió pròpia o per acció aliena. Fins i tot els maniquins (projecció dels personatges) estan estigmatitzats per aquesta xacra. És una manera d'exterioritzar i rebaixar en certa manera les tensions, la manca de comunicació, la impossibilitat d'actuar, al capdavall, la impotència per escapar-se del pes feixuc, implacable, de la història —tant la personal com la col·lectiva— i adaptar-se finalment, com sigui, a la realitat social, com al conte *la classe*.

Així, n'hi ha que neixen, com al conte *la fusteria*, sense dits, ni a les mans ni als peus. Els dits previstos oficialment per catàleg són rebutjats, i, llavors, el

pare, que és fuster, es proposa dissenyar-los i fabricar-los ell mateix. En aquest sentit, l'artesania, entesa com a art del sentit comú, se'ns presenta com una sortida vital, útil, de l'individu que decideix i actua per ell mateix, crea les seves coses, i influeix lliurement en les circumstàncies de la seva pròpia vida. Però com sempre en la narrativa de Damià Bardera, les coses no són mai lineals, i la imposició de la llibertat converteix l'art popular, irònicament, en un "museu" separat ja de la vida, una mena d'inofensiu prejudici obligatori que no pot ja incidir en res.

Alguns personatges, de petits s'han vist fets, dissenyats, de manera aleatòria, manipulada, ni tan sols biològica, com a *la guardiola*, on el protagonista, que és recollit pels pares adoptius a la *seu provincial dels serveis socials*, sense saber-ho encara, *tenia el crani cosit, molt mal cosit, puntades d'una orella a l'altra fetes de qualsevol manera, semblava un vulgar ninot*. Els pares, en comptes de mirar d'esbrinar l'origen del fet sorprenent, s'adapten submisament, amb total impotència, a la situació: *vam parlar-li de la conveniència d'anar sempre ben cosit a tot arreu, de comprar un fil del mateix color de la pell i de no moure's gaire ni fer moviments bruscos*. L'obscura i inescrutable maquinària d'un estat boirós com mai, dominat per no se sap qui des de no se sap on, és elidida sàviament pel narrador, la qual cosa li dóna encara una força més inquietant, gairebé omniscient. I així veiem, doncs, com el conformisme autointrojectat dóna uns resultats socialment sorprenents i admirables, atès que s'aspira al mite de la seguretat absoluta.

Allò que podria estimular la sensibilitat, obrint camins nous, imprevistos, com per exemple la poesia, com llegim al conte del mateix títol, un cop integrat en aquest clima asfixiant, resulta obsolet, apte només per a ments senils ofegades per la burocràcia

Vet aquí una àvia decrepita, viuda i sense dents que se sent sola. (...) L'assistenta social (...) li fa cinc cèntims dels avantatges d'inscriure's a la borsa Cultura senil: rebrà poetes a casa a l'hora de berenar dos cops al mes; ells no es presentaran amb les mans buides, duran galetes daneses, pastes, cafès,

croissants, ensimades, xerraran una bona estona, la faran petar amigablement, i en acabat, el poeta emergent li recitarà una selecció dels seus millors versos.

“Versos inèdits?”, inquireix la senyora Engràcia.

“No n’hi donariem pas cap de caducat!”

L’assistenta treu el contracte de la carpeta de premsa de premsa, cinc fulls i lletra petita, quina salivera!, n’hi allarga un parell de còpies i li regala un bolígraf nou de trinca maco-maco.

“Firmi aquí, aquí, aquí i aquí”.

La capacitat de fabular, al seu torn, és vista a *la cadira* com un llast inoperant malgrat la capacitat de seducció que exerceix envers els protagonistes, i, de fet, apareix com l’esca que es fa servir per descarregar tota mena de frustracions i impotències. Es tracta d’amputar-la (acció de descompressió constant en tot el llibre) dit a dit per refer-la després en una brillant operació de cirurgia que obté la màxima reconeixença social, el prestigi total, alhora que assoleix uns efectes esterilitzadors per a la creativitat, passada ja pel sedàs d’allò previsible i controlat.

Alguns dels personatges, desbordats, dimiteixen, deixen de nedar contracorrent i s’estimen més viure enclaustrats en un món fet a mida, i, així, es rodegen exteriorment de tota mena de maniquins, ninos de plàstic, gats dissecats..., per recrear el seu món interior en una realitat aparentment dotada de versemblança, i viuen en la il·lusió de governar les seves vides i formar part d’un micro-univers sense conflictes, però que no respira, i, així doncs, es va corrompent inexorablement en les seves fibres més íntimes, en l’allunyament institucionalitzat de la paròdia...

La mateixa felicitat, quan algun personatge trenca la irrespirable rutina, se’ns presenta algun cop amb la fórmula tradicional: *van ser feliços i van menjar molts anissos*, com si fossin finalment, i contra pronòstic, víctimes d’una seguretat també rutinària. I és que l’autor dóna a entendre, potser, que no es pot viure en un món interior endogàmic i reclòs, depenent només, en tot cas, dels atzars fortuïts del món exterior.

L'estrès insuportable d'aquests *nens de llet* es resol de vegades amb l'agressivitat metamorfosada del llop, que mata de cop tot el ramat dels seus complexos, encara que després potser no sap què fer. D'altres cops els personatges es veuen impel·lits a l'automutilació, una manera d'exterioritzar la impotència de no poder, de no saber com actuar, de viure en un món col·lapsat de remors estèrils. Ara, això sí, alguna cosa s'ha de fer al capdavant, i ells ho fan com la cosa més natural del món, com si no passés res, i visquessin així més d'acord amb ells mateixos. En algun cas, com a *la peixateria*, aquesta automutilació és una bona solució, ja que prèvia col·locació d'un ganxo al monyó, esdevé molt pràctica, per exemple, per netejar peix i fer-se tot un prestigi en el ram, i esdevenir un personatge expeditiu com el capità Garfi, molt més distingit i apersonat que l'etern adolescent amb la síndrome de Peter Pan que va de psicòleg en psicòleg com una ànima en pena. De manera que l'adequació a la praxi social reconeguda implica l'absorció d'uns automatismes que progressivament van transformant l'individu en un estrany per a ell mateix, mentre que aquell que vol ser fidel al seu món va esdevenint un inútil social i mai no pot acabar de créixer i madurar.

La natura apareix amb caire simbòlic en els *nens de llet*, i ho fa com una realitat exuberant i llunyana: l'Àfrica, un continent no apte, com ens diu l'autor, per a irresoluts o pusil·lànimes. El seu revers, la ciutat, una ciutat també simbòlica, és l'altre pol, llunyà però no pas tant, ja que s'hi pot arribar amb els propis medis (només calen *un parell de jornades ben bones* a peu), una meta inassolible —mítica al capdavant— per al comú de vilatans, que s'agafen com sigui al seu petit món vilatà de pura inèrcia feréstega i tan reclòs com un món interior col·lectiu. Aquell qui se'n vol escapar, segons la llegenda, jo no pot tornar-hi mai més, ja que ha trencat els llaços amb la mentalitat dels ancestres i seria com si assenyalés amb el dit els seus antics convilatans, estancats en un encarcament que, això sí, garanteix la subsistència i, en alguns casos exemplars, fins i tot la prosperitat econòmica a la manera d'aquell qui manté com sigui la fe del carboner. El personatge que pren el determini de fugir cap al més enllà de la *polis*, es prepara a consciència: *durant dies i dies sense descans, llegia*

i llegia, només parava per dormir, beure i menjar alguna cosa. Per trencar el cercle, doncs, cal obrir la ment i la sensibilitat amb idees i experiències més enllà dels propis topants personals, no n'hi ha prou amb un simple acumulament d'informació. Sobretot, es desprèn de la lectura, hi ha d'haver una determinada actitud (obertura mental i catarsi, car moltes vides, idees i vivències el lector les percep com a pròpies), atès que el concepte de fugir a *l'estranger*, que també és l'opció d'un dels personatges en un altre conte, no l'allibera de res, com ens digué Konstandinos P. Kavafis en el seu famós poema *La ciutat*.

Ara bé, en aquest món de tan afeixugats i mòrbids ressons, el pur silenci i la contemplació, al marge de qualsevol imponderable exterior, només amb els recursos de la pròpia personalitat, esdevenen també una fita per a algú, sense sortir del poble. Un dels protagonistes recorda de gran, a *el rellotge*, com:

(...) els matins de diumenge (...) amb l'avi ens assèiem al pedrís de la plaça del poble durant hores, davant per davant del rellotge de sol. Gaudiem d'allò més observant en silenci l'ombra d'una barra de ferro desplaçant-se lentament, un fil de foscor en ple dia retallat contra la paret massissa, de pedra, d'una casa senyorial del segle XVI, deshabitada i mig en ruïnes, a tocar de l'església. I cada diumenge sortia el sol, ni els núvols, ni el fred, ni la pluja no ens eren cap impediment.

És a dir: n'hi ha que saben trobar, també, el silenci reparador enmig de tanta inutilitat mentalment sorollosa. L'ensenyança vital de l'avi consisteix a saber-se aturar enmig de tanta tensió i tanta faramalla estèril i inqüestionada només perquè "sempre ha estat així", com si no ens poguéssim estar quiets tal i com somniava Pascal quan deia que no s'acabarien les guerres fins que tots els homes no fossin capaços, com a ocupació habitual, de poder romandre sols en una habitació en companyia de llibres, sense haver de moure's d'una banda a l'altra.

Amb un estil precís i àgil, lleuger en el sentit que indicava Italo Calvino a les seves *Lezzone americane*, on indicava com havia de ser segons ell la literatura del nou mil·lenni, entre d'altres característiques: lleu i subtil en contraposició a la gravetat i l'excés de feixuga solemnitat. Sense barroquismes

accessoris l'autor ens està dient que malgrat tot sempre hi ha una força interior de la senzillesa que no necessita res per trobar el fil de l'energia despallada de la vida (aquella que descongiona les emocions), i que, a més a més, la podem tenir *Tocant a mà*, com deia J.V. Foix. Només ens hem de sobreposar executant la mutilació de tot allò accessori.